

1996

Indhold

“Bodehus” - jeg rister dig en rune af Mogens Worm Reinhardt	3
I købmandslære i Sletten af Rudolf Andersen	7
Med kystpolitiet i fangenskab	12
Erindringer fra besættelsen af Inger Frandsen	21
Lokale kunstnere: Gunnar Westman af Ernst Tursø	27
Vejnavne: Christopher Boecks Vej af Leif David Nielsen	30
Hal Kochs Vej af Elisabeth Andersen	31

*Fredensborg-Humlebæk Lokal-
historiske Forening*

*Redaktion: Find Christensen og
Bent Skov Larsen*

*Årsskriftet er udgivet med støtte
fra Kulturelt Udvalg i Fredens-
borg-Humlebæk Kommune*

Tryk: Nivås Grafiske Værksted

“Bodehus” - jeg rister dig en rune ...

af Mogens Worm Reinhardt

Først på aftenen den 15. juli 1993 kimede min telefon. Da jeg fik taget røret, lød min brors stemme i mit øre: - Mogens, Bodehus er brændt ned. Det skete ved ca. 17-tiden her i eftermiddag.

Selv om jeg havde taget afsked med det gamle hus for snart en menneskealder siden, gav det et lille stik i hjertet, og det tog et par sekunder længere end vanligt at få tilkendegivet, at meddelelsen var forstået.

Få dage senere kunne man nederst side 6 i “Lokalavisen” finde en lille kort notits under overskriften “Nedbrændt i Humlebæk” hvori det meddeltes: *En 2-længet strå-tækt gård på Teglgårdsvej i Humlebæk brændte torsdag eftermiddag ned til grunden ... årsag til branden ukendt.*

Hermed var der rent fysisk sat endeligt punktum for en epoke i min families historie - en historie, der tog sin begyndelse i årtiet før århundredeskiftet.

Det var min farfars glæde over landlivet og hans prioritering af dette som noget væsentligt i tilværelsen, der i 1890'erne førte ham og hans familie til Øvre Torp i Humlebæk for at leje sig ind i et hus her for sommeren. Dengang bestod familien af far, mor og tre døtre,

hvoraf min faster Ellen var den ældste. Senere skulle min far komme til, men i forbindelse med “Bodehus” var det min faster Ellen, der skulle komme til at spille rollen som skæbnens pegefinger.

Når hun på sine ture med farfar ned til landsbyen og på vejen hjem nåede til toppen af bakken på Torpenvejen, kunne hendes små ben ikke længere. Hun satte sig hver gang her ud for en lille gård med udbruddet: - Bare vi boede her!

Da gården sidst i 1890'erne blev til salg, erhvervede farfar sig derfor stedet. Fra den 6. september 1899 blev den tidligere gård forvandlet til feriebolig nu under navnet “Bodehus” og således i det næste halve århundrede et barndommens paradys for såvel min far og hans søskende som senere for mine to brødre og mig.

I min barndom havde “Bodehus” således mere end en menneskealder på sin sokkel og var såvel i indsom eksteriør en idyllisk reminiscens fra det forgangne århundrede. Her stod verden stille.

“Bodehus” var som allerede nævnt en strå-tækt vinkelgård, hvis gavle vendte “øst-vest” og “nord-syd”. Vendt mod kysten havde stuehuset en tilbygget veranda, som samtidig dannede altan til min far-

Familieidyl i 1913. Forfatterens far er drengen på billedet.

fars soveværelse, der lå oppe under taget.

Fra verandaen, der var samlingssted for hele familien på varme sommerdage førte en dobbeltdør til en lavloftet dagligstue med fritliggende loftsbjælker. At åbne hver dør i dette hus var som at gå på opdagelse i en kinesisk æske. Hvert rum havde sin særlige stemning og var møbleret med genstande samlet af to slægter gennem flere generationer.

De sydvendte vinduer i dagligstuen var flankerede af empirekonsolspejle, og et højbenet damechatol af mahogni var sammen med en empiresofa og et ovalt bord stuenes øvrige møblement.

Væggene var dækkede af gamle stik og enkelte reproduktioner fra magasinet "Julerosen" fra før århundredskiftet. Alle i mahognirammer eller i trærammer, der mindede om udskårne grene.

En dør førte til en lille forstue, hvorfra en dobbeltdør gav adgang til forhaven. En trappe, spærret af en loftlem, førte til farfars soveværelse, ud for hvilket der via en smal svailegang var adgang til loftet. Vores forbudte eventyrrige.

En anden dør førte fra dagligstuen til den "grønne stue", hvorfra der var udsyn til baghaven. Dette rum var møbleret med rustikke træmøbler i almuestil. Deres farve havde givet navn til væ-

relset, og det var her, vi som små havde fri adgang til indendørs-aktiviteter, når vejret ikke var til andet.

Herfra kunne man komme videre til det store landkøkken med brændekomfuret og det lille kakkelbord med de "moderne" gasapparater. En stalddør førte til baghaven, og modsat den førte en dør til spisestuen.

Dette rum lå ikke kun centralt i huset, men var tillige gennem møblering og funktion centrum for mange hyggelige stunder. Et stort rundt mahogni-spisebord, hvorover lyset fra en lampe dannede tryllering i det dunkle rum, gav atmosfære og følelse af samhørighed.

Som børn blev vi ofte forment adgang hertil af far og mor i spisetiden. - Vi børn havde at spise

hjemme. Men som alle børn var vi umættelige og hvem sagde "nej-tak" til hjemmeplukkede friske jordbær eller stikkelsbær hentet fra den gamle haves overflod.

Som det sædvanligvis var tilfældet blandt ældre ægtefolk på den tid, havde farmor og farfar hver deres soveværelse. Farmors lå i forlængelse af køkkenet og med adgang fra spisestuen vis à vis køkkenet. Dette lille sirlige værelse var holdt helt i hvidt og kniplinger. En hvid jerntremmeseng af den type, der i nostalgis navn er så moderne i dag, stod op ad væggen mod køkkenet. Ved den modsatte væg stod et servantestel og en servantespand med låg. Derover hang et spejl.

Fra dette meget enkle værelse førte en dør til en mellemgang, der

Bodehus i 1935. Forfatteren opholder sig i barnevognen.

ledte til gårdens anden fløj. For hver ende af denne gang var der en dør. Den ene førte til baghaven, den anden videre gennem huset. Desuden var der fra denne gang adgang til min hjemmeboende fasters værelse.

Fortsatte man gennem længen, kom man til loen, hvorfra endnu en trappe førte til loftet og en dør ledte til spisestuen. Hvor de to længer mødtes og dannede vinkel, fandtes et større gennemgangsrum, hvorfra man i begge ender kunne komme ud i haven. I forbindelse med dette rum var der adgang til et gæsteværelse og overfor det et wc. Et rigtigt "træk og slip".

Resten af bygningen bestod af et vaskerum med gruekedel, et redskabsrum foruden et brænderum, hvorfra forsyning kunne hentes til stuehusets kakkelovne.

Hus og have fremstod som en helhed og repræsenterede smukt det forrige århundredes stil.

Efter årtiderne vekslede frugttræer i blomst med caprifolie, stauder - gule engblommer og store røde valmuer med roser i alle farver, og langs husmuren stod stokroser fra rød og rosa til hvide og næsten sorte.

Forhavens græstæppe var gennemskåret af snoede gangstier, vel-skuffede og revne, og hvert blomsterbed var kantet med buksbom rund- eller kantklippede. Fra hver plæne rejste knudrede frugttræer deres kroner mod himlen.

Foran verandaen skråt til venstre lå dammen, hvor guldfisk og karper skinnede om kap med solen, og i vandspejlet duvede åkander i blomst.

Her ret for verandaen stod de formklippede tujaer "Sukkertoppen" og "Kuglen" som dekorative elementer i havebilledet og som baggrund for - og til indramning af - dammen stod en knejsende blågran, og længere tilbage rejste fire kæmpe hængebirke sig. "Ellen", "Inger", "Vibeke" og "Ib" hed de og var plantet af farfar og opkaldt efter hans børn

Her lå grænsen til baghaven. Denne strakte sig vel et halvt hundrede meter længere i "nordlig" retning og var afgrænset i sin fulde længde og bredde af et nøddehegn.

Baghaven var som forhaven opdelt i felter adskilt af gange. Hvert felt var tilplantet med et væld af frugttræer af alle slags. Frugthøsten var stor, noget der hjalp svært på mine brødres og min popularitet, da vi nåede den skolepligtige alder.

Langs baghavens afgrænsning mod nord lå "Nøddestien", der mandede ud i en adgangsvej til "Bodehyttens" baghave, det sommerhus, min far byggede, da han selv stiftede familie først i 30'erne. I hele skellet's længde ind til os nybyggere stod der med 10-15 meters mellemrum en række smukke velvoksne hængebirke, der sluttede ved havens afgrænsning til Torpen

vejen. Her i skyggen af tre kæmpe kastanietræer lå en beplantet sten-høj, hvorfra der var udsigt viden om.

Foruden den store have og den jord, "Bodehytten" kom til at ligge på, havde "Bodehus" et tilliggende på ca. 1 td. land, hvorpå der var landbrugspligt, og som derfor helt frem til begyndelsen af 50'erne var forpagtet bort til landmand Thom-sen fra Øvre Torp.

Disse paradisiske tilstande varede, indtil de moderne tider holdt de-res indtog, og udstykningerne tog fart. I 1959 ophørte familiens til-knytning til stedet, men minderne

om fortidens paradisiske tilstande står stadig stærkt i erindringen.

I knapt et år skulle de røgsværtede ruiner få lov at stå, inden vor tids dinosaurus på larvefodder og med gigantiske stålkæber jævnedes de sørgelige rester af barndommens paradys med jorden.

For ikke at det gamle ord "om hundrede år er alting glemt" skal komme til at stå til troende, har jeg ristet det gamle "Bodehus" denne rune; for snart vil der på den gamle tomt stå et nyt hus parat til at dan-ne ramme om kommende genera-tioners drømme og erindringer.

I købmandslære i Sletten

Af Rudolf Andersen

I Lokalhistorisk Forenings års-skrift for 1995 omtaler såvel Karen Marie Jensen som Peter Bagger i deres beretninger fra livet i Slet-ten i krigsårene 1940 til 1945 en købmand Alfred W. Knudsen i Slet-ten. Da jeg fornylig under en gen-nemgang af nogle gamle papirer stødte på min lærekontrakt fra årene 1945 til 1949 hos købmand Knudsen, kunne det måske have interesse at fastholde nogle erin-dringer fra disse år, hvor livet i Sletten formede sig noget anderle-des, end tilfældet er i dag.

Handelsmæssigt var der forret-ninger nok: I selve Sletten var der to købmænd, en slagter, en baker, et brødudsalg, en Tatol forretning, en grønthandler og en manufakturhandler.

Købmand Knudsens forretning var vel nok den, der havde den stør-ste omsætning, idet forretningen nærmest måtte betegnes som en blandet landhandel - dog uden korn- og foderstoffer. Men ellers blev der handlet med alt: Tømmer, brændsel, cement, solarolie til fiskerbådene, isenkram, maling,

vin, spiritus, øl og vand, sild fra tønder, tobak og naturligvis kolonialvarer.

Personalet bestod normalt - ud over købmanden selv - af to kommisser, en handelslærling og en chauffør, og forretningslokalerne bestod af den nuværende nordende af Sletten kro samt de dertil hørende lagerbygninger nord for kroen. En del af disse er i dag ændret til beboelse - andre revet ned.

For en nyansat handelslærling var det en spændende, men også krævende hverdag, der begyndte efter veloverstået realeksamen. Ifølge kontrakten var læretiden fire år, og lønnen det første år ti kroner om måneden - stigende med ti kroner om året til 40 kroner det sidste læreår. Hertil kom kost - men ikke logi - på lærepladsen. Arbejdstiden var lang, normalt fra klokken 7.00 om morgenen til 18-19 tiden om aftenen. Efter et hurtigt aftensmåltid gik turen de første fire dage om ugen derefter på cykel til handels-skolen i Hørsholm, hvor jeg bestod handelsmedhjælpereksamen i 1947 og således de sidste to læreår havde fri om aftenen.

Som yngstemand begyndte dagen med at feje fortovet foran forretningen - om vinteren desuden med at tænde op i diverse kakkellovne. Derefter skulle skufferne i forretningen fyldes op med sukker, mel, gryn osv., idet disse varer ikke som i dag var færdigpakkede, men ankom sækkevis. Om mandagen,

hvor der ikke var så mange kunder, afvejede man derefter passende mængder i 1/2- og 1/1 kg posser til brug i ugens løb. Hylderne skulle naturligvis også fyldes op med diverse varer, og ude på lageret skulle ostene vendes hver dag.

Nye tider med flere varer var på vej efter den anden verdenskrig, men der var fortsat rationering af bl.a. sukker, mel, kaffe og smør. Kunderne var flinke til at "glemme" at aflevere rationeringsmærkerne, så det var vigtigt hurtigt at lære at huske at afkræve mærkerne, når kunden var ekspederet. Tobaksvarer var der også mangel på, og de blev opbevaret under lås og slå på købmandens kontor, hvorfra de fordeltes efter forretningens eget rationeringssystem.

Kunderne lærte man hurtigt at kende. Deres indkøbsvaner, særheder, kreditværdighed, hvor de boede, og hvilke fiskere, der havde hvilke både, var nødvendig viden, og i det lille afgrænsede samfund levede man med i alt.

Vareudbringning var en selvfølgelig. Fiskerne skulle have solarolie bragt ned til bådene i dunke på 50-60 liter, krigstidens formbrændsel blev kørt ud på long-john cyklen i kurve med ca. 100 kg, kolonialvarer kørt ud pakket i kurve, og mindre mængder cement eller andre fornødenheder kunne ligeledes køres ud på cykel. Lastbilen og chaufføren var naturligvis også i brug ved større leveringer,

men blev også brugt til hjemtagning af varer. Det var således nærmest en fridag, når man blev sendt af sted sammen med chaufføren for at hente et læs gasværkskoks på gasværket i Hellerup og bagefter levere de fyldte sække til de forskellige kunder på hjemturen eller stille dem i lageret i pakhuset.

Mange grovvarer kom hjem i større partier. Cement således med skonnert fra cementfabrikker i Jylland, og det var travle dage, når sådan en skonnert lagde til i haven med en last i papirsække, der vistnok vejede godt 40 kg hver. Med skibets spil hejstes sækkene på lastbilen, som derefter kørte det korte stykke vej op til pakhuset - i dag indrettet til beboelse - hvor man løftede hver sæk op og bar den ind på lageret. Formbrændsel ankom i banevogne fra Jylland, og det var noget af et job at få læsset brændslet på lastvognen og derefter køre det ud til kunderne, hvor det i store trådkurve blev båret direkte til fyrekælderen - ofte ad snævre kældergange. Også tømmer blev leveret med banevogn fra Sverige, og til opbevaring af dette disponerede forretningen over en lagerbygning på stationsområdet.

Leverandør af dagligvarer var primært det ikke længere eksisterende en gros firma Lund og Rasmussen i Helsingør. Repræsentanten kom herfra hver uge på cykel og optog ordrer til levering senere på ugen. Øl og vand kom naturlig-

vis fra Carlsberg, Tuborg og Wibroe depoterne, men det var i kasser med 50 stk., så det var noget af en opgave at slæbe kasserne på plads i det trange, lavloftede kælderrum. Isenkramvarer og andre grovvarer som f.eks. tjære, linolie og maling kom fra andre grossister, så ugen igennem var der rigeligt at gøre med at modtage og mærke varer - ud over naturligvis først og fremmest at ekspedere kunderne.

Hver torsdag formiddag sprang jeg på cyklen for at samle ordrer ind. På en tur rundt i omegnen, der gik via Dageløkkevej, Kongevejen (nuværende Hørsholmvej) og Torpenvej, besøgte jeg forretningens faste kunder og noterede omhyggeligt deres ordrer ned. Her var der mulighed for at vise en smule salgstalent, for det var jo ikke altid, at husmoderen huskede alle de ting, hun skulle have leveret, og så var hun faktisk glad for at blive hjulpet på vej.

Turen havde i øvrigt sine lyspunkter. På Torpenvej boede således gamle Marie Jensen i et lille, beskedent træhus. Hun ventede mig hver torsdag med te og marmelademad, og vi fik os en hyggelig snak, medens jeg noterede hendes ordre ned. Marie Jensen var fiskerkone og fortalte mangt og meget om det hårde liv, hvor hun til fods tog turen til Fredensborg med fisk på ryggen. Maries søn, Johannes Jensen, huskes måske fra Lokalhistorisk forenings årsskrift

1995 fra artiklen om modstandsbevægelsen i Humlebæk.

Når jeg ved frokosttid var tilbage med ordrerne, var der travlhed med at få pakket det hele i kurve, således at lastbilen fredag morgen var klar til turen rundt med varerne.

Sommertiden var naturligvis ekstra travl, idet fiskerne i Sletten stadig udlejede deres huse til landliggerne og selv flyttede ind i vaskehuse eller andre annekser til deres boliger. De mange sommergæster hos fiskerne og i egne sommerhuse i omegnen skulle naturligvis også handle og have leveret varer, så arbejdsdagen gik ofte langt over normal åbningstid, for kunderne skulle jo betjenes under alle forhold.

Købmand Knudsen stammede fra Brønderslev, og han fulgte nøje med i sin forretning. Et par eksempler på, hvorledes dette også kunne lade sig gøre, skal jeg nævne her: Først og fremmest kunne han fra sit kontor høre alt, hvad der foregik i forretningen, og han var hurtigt ude, hvis der var kunder, han af en eller anden grund ville snakke med. Ordreerne fra torsdagens ordretur blev afleveret til købmanden, som gik dem nøje igennem, før de gik til ekspedition, og han havde således nær føling med sine faste kunders indkøb.

Salget i forretningen var organiseret således, at hvis man solgte for mere end ti kroner til en kunde (det ville vel svare til 100 kr. i dag),

slog man en bon på beløbet og noterede navnet på kunden. Når kassen blev gjort op om aftenen, gennemgik Knudsen disse bon'er, og man skulle i givet fald kunne fortælle, hvad det var, vedkommende havde købt.

En speciel ting - som jeg den dag i dag undrer mig over - er, at ingen kunder tilsyneladende opdagede det primitive system hvormed alle varer - med blyant - blev mærket med indkøbspris og salgspris. Salgsprisen kunne naturligvis læses af alle, men indkøbsprisen stod der også og var nem at læse, hvis man kendte koden - den så således ud:

1	2	3
4	5	6
7	8	9

Hvis en vare havde kostet 4,23 kr. i indkøb og kostede 5,50 kr. i udsalg, ville den være mærket således: □□□ /5,50.

Når samtlige ansatte nytårsdags morgen mødte op for at gøre status, hvor hele forretningens lager skulle tælles op, kunne man således straks ved hver enkelt vare notere sig indkøbsprisen og derved gøre optællingen hurtigere - alligevel varede statusopgørelsen hele nytårsdag og til ud på morgenen den 2. januar.

Fire år er lang tid at stå i lære - og til en beskeden løn. Det skal indrømmes at lidt personlig småsvindel vel nok blev regnet for en uskreven selvfølge. For mit eget

vedkommende indskrænkede det sig måske til et par ekstra barberblade, et stk. sæbe og lignende, samt det man spiste og drak i løbet af dagen. En lærling, som blev ansat efter at jeg havde været i forretningen i to år, var imidlertid lidt for smart: Hvis han solgte varer for f.eks. 12,00 kr., slog han kun de 2,00 kr. op på kassen, og i dagens løb fjernede han så de ti kroner. Kassen stemte således om aftenen, og det var vel gået godt, hvis ikke snyderiet havde taget overhånd og derved vakt mistanke. En dag, hvor købmanden diskret havde bemærket snyderiet, blev lærlingen sendt i byen. Kassen blev gjort op, og det overskydende beløb noteret. Om aftenen stemte kassen imidlertid, og synderen måtte gå til bekendelse. Det betød naturligvis omgående ophævelse af lærekontrakten.

Jeg ved ikke, om man i dag bliver udlært som kommis, men læretiden er i hvert tilfælde ikke længere fire år. Imidlertid var det for mig nogle år, hvor man modnedes og lærte meget om samarbejde, godt købmandskab, orden, salg og omgang med mennesker. Efter læretiden blev jeg i forretningen endnu et halvt år til den 1. maj 1950, hvor jeg mødte op til aftjening af min værnepligt.

Sletten var et lille, sluttet samfund, som først og fremmest var præget af fiskerne og deres familier. Det var ofte folk i små kår, men livet gik sin gang, og der var faktisk, som jeg nævnte i begyndelsen, et ganske frodigt handelsliv. I dag ville man vel betegne de mange forretninger som nærbutikker, og de er alle bukket under for forretningsdøden.

Med kystpolitiet i fangenskab

Poul Aasvang blev under krigen ansat i kystpolitiet og gjorde tjeneste i Humlebæk.

Da tyskerne arresterede det danske politi, blev kystpolitiet også taget, og Aasvang tilbragte 8 dage i Vestre fængsel, før han sammen med 30-40 andre blev transporteret til Neuengamme i en kreaturvogn.

Da vi ankom til Neuengamme, så vi nogle fanger, og de spurgte, om det danske politi var taget. "Hvordan er det her?", spurgte jeg. "Det er et helvede", svarede de.

"I ser da ud til at have det meget godt".

"I bliver sgu nok klogere".

Så kom vi ind i et bad. Det var et rum på størrelse med belægningsstuerne med brusere foroven. Så var der én af de der idioter, der sagde: "Om lidt bliver der lukket op for gassen". Vi var så unge og så barske, så det blev der jo grinet af, men man kunne ikke lade være at tænke, at der kommer vel for helvede vand, men det varede 4-5 minutter - og 5 minutter er lang tid at vente i den situation. Vi havde hørt om gaskamre fra folk der havde været i kz-lejr, men vi troede ikke rigtig på dem.

Vi bliver så indkvarteret i nogle lave barakker, hvor vi får hver sit sovested: en halmmadrass med et

tæppe over. Om morgenen, når man står op, bliver sengen ret meget omhyggeligt - helt glat, militæragtigt - og så kommer der nogle SS'er ind og ser efter, og er der noget undervejs, river de tæpperne af og skælder ud.

Lige ved siden af vores barak lå en straffebarak. Der boede kz-fanger, der på tøjet havde fået påskriften "Torsperre", dvs. de måtte ikke komme uden for porten. Det var nogle, der skulle henrettes, men der kunne godt gå et års tid, før det passede tyskerne at henrette dem. Udenfor stod nogle galger til formålet.

Da der er gået et par dage, så skal vi på arbejde i udekommando. Vi kom til at arbejde med at læsse noget ler i nogle tipvogne, som skulle køres hen til et teglværk. Jeg har aldrig været verdensmester i at skovle med sådan én, så vi så lidt på de andre. Vi danskere havde det så nogenlunde, og vi kunne godt skubbe sådan en tipvogn. Vi så anderledes ud, havde jo vores hår, de andre var klippet skaldet, og vi havde ikke været der så længe, så vi var jo stærke. Vi så, at SS'erne - når der var nogle, de ikke brød sig om - bankede dem og slog dem med køller, så de slog dem ihjel på stedet. Vi blev bange og skubbede de der tipvogne af sted. Det var et forfærdeligt slid.

Når der blev luftalarm, blev vi gennet hen i teglværket. Der kom vi til at stå sammen med nogle franskmænd, nogle deporterede parlamentsmedlemmer. Der var nogle, der kunne lidt fransk og fortalte, hvem det var. Én af dem var speakeren Radi fra Toulouse. Han havde været modstandsmand og var blevet taget.

Om aftenen blev vi jaget ned i nogle meget mørke kældre med en trappe, der næsten ikke var til at komme ned ad. Vi kom til at blive blandet med franskmændene, og de var jo så små. Så stod der en SS'er med en pisk, der var så lang, at jeg aldrig har set noget lignende, og med den slog han hen over fangerne, og hvis man blev ramt af den, kunne man blive slået ihjel.

Hvis den ramte skulderen, slog den igennem tøjet, så det var bare om at komme ned i kælderen. Franskmændene var så små, at de var i fare for at blive jokket ihjel, så var vi nogle danske, der slog ring om dem, så de kom levende derved. Da vi kom derved fortalte de om de store danskere, "les grand danois".

Der opstod sådan et vist ven-skab. Men det holdt ikke længe, for efter et stykke tid i Neuengamme kom vi på et tog igen. Toget stand-sede ofte op og holdt umådeligt længe, og vi havde tit været af sted i et døgn uden at få hverken vådt eller tørt. Det gør ikke så meget med maden, men hvis man ikke får

vand i så lang tid, er man på den. Så var der gudskelov Tysk Røde Kors, og de kom så og hældte noget op, men hvad gjorde de forbandede kællinger så? Når vi rakte hånden ud, vendte de bunden i vejret på koppen, så vi intet fik. Vi var bare nogle svin, og de tyske soldater grinede, så de var helt flade, selv om de kunne se, at vi var syge af tørst.

Det tøj, vi fik udleveret i Neuengamme, var noget forfærdeligt noget. Jeg havde blandt andet et par damebukser med sådan nogle krummelurer på - mamelukker, hedder det vist - og når nogen havde en jakke på, hvor der manglede et ærme, var der bare syet et andet på fra f.eks. en uldtrøje. Vi så mærkelige ud.

I Buchenwalde havde de et fangeorkester på et halvhundrede mand. De spillede godt, men altid kun én melodi - nemlig "Alte Kameraden". Mellem fangerne var der en hel masse, der havde mistet et ben. De havde så træben. De blev jo tvunget til at gå meget. For at træbenet ikke skulle blive slidt op, havde de bundet en tom konservesdåse på forneden. Det klirrede og skramlede, når de gik. Når vi gik igennem porten, så skulle det være i takt, for hvis det ikke var i takt, så bare om igen - 10 gange.

Når man blev kaldt til appel, så havde man en lille hue på. Så stod der en idiot deroppe og råbte over en højttaler: "Mützen auf, Mützen

ab". Så stod vi der 25.000 fanger, der var ikke en lyd ud over ham, der talte, huen af og på i en uendelighed. Kom der en soldat forbi, skulle man stå ret med huen i hånden. Jeg så én, der ikke havde fået øje på soldaten, blive slået ned og mishandlet ganske forfærdeligt. Vi havde fået at vide, at Buchenwalde var et rent sanatorium, men det var fa'me ikke godt.

En gang var der opstået lus, og så blev vi gennet ned gennem en lang gang. Nede for enden af gangen skreg de af helvede til alle sammen. Da vi kom derned, sad der en fange med en kost, og så blev man smurt med det der skidt nedomkring, og det bed og gjorde ondt, så man ikke kunne lade være med at skrike.

En af de gange, der havde været lus i barakken, blev vi allesammen jaget udenfor og blev sprøjtet over med kalkklor - med tøj på - og inde i barakken blev der også sprøjtet, så alt lugtede af klor.

Uden for barakken var der et lokum - et langt hus på 10-15 meter. I midten var der en dyb grav og over graven en lang stang, så man kunne sætte sig på kanten og holde fast i stangen. 2 meter nede løb en bæk, så det blev skyllet væk efterhånden. Der hørte man rygter - om invasionen, om at der var blevet bombet her og der - men ikke meget passede. Vi havde jo ikke noget papir, og hvad tørrer man sig så med? Jo, så rev man et lille

stykke af sit tøj og havde sådan en lille klud, man kunne tørre sig med. Vi kom jo ikke på lokum hver dag, for vi fik jo ikke så meget at spise, at det gjorde noget. En gang var der én, der tabte sine forlorne tænder ned i det der, men han hoppede ned og reddede dem.

Vi boede i nogle træbarakker, hvor der opstod alle mulige sygdomme, og der var jøder, polakker, spanioler, ja, alt mellem himmel og jord. Der var også russere. Jeg havde ikke noget at holde mine bukser oppe med, så jeg gik ned til en russer, og for tre cigaretter - fra en Røde Kors-pakke - fik jeg et bælte med spænde. Remmen havde han stjålet, det var de fantastisk dygtige til. Det hed ikke stjele men "organisere". Det var simpelthen ens ret og pligt at organisere noget, for selv om man ikke selv kunne bruge det, kunne man give det til en anden fange.

Det var nogle specielle russere, der var der, nogle små bitte nogle fra Kaukasien - nogle meget intelligente mennesker. De havde nok hørt om Skandinavien, men Danmark havde de ikke hørt om.

Russerne var meget organiserede. I vores blok var der en kæmpe stor russer, meget muskuløs, han hed Alexander. Om morgenen skulle vi udenfor og vaskes ved nogle store vaskekommer - uanset vejret, så der kunne vi snakke. Alexander og jeg havde jo svært ved at forstå hinanden, men selv

om jeg aldrig har været dygtig til sprog, så kan man så meget, når man skal, og vi havde det fint sammen.

Han var taget til fange sammen med omkring 10.000 mand. Da de kom til Tyskland var der 700 tilbage, og nu regnede han med, at de var 200. Han fortalte, at de var blevet sparket, og at de, der ikke kunne følge med, var blevet skudt på stedet. Ind imellem kom der en lille russer ind, og Alexander rettede sig op.

“Hvem var han”, spurgte jeg, “var han en general?”

Nej, nej, det var en kommissær, men tyskerne vidste det ikke. Han havde overkommandoen og sørgede for, at ingen opførte sig forkert.

Dengang Dresden blev bombet, var vi i Buchenwalde. Selv om Buchenwalde ligger langt derfra, kunne man mærke, når byen blev bombet, og man kunne se lysglimtene. Af og til under bombealarm kom de allierede maskiner hen over os, og så så jeg en maskine blive skudt ned af tyskerne. Og de der forbandede tyskere jublede jo.

Når nogen blev syg, blev de sendt hen til sygebarakken, det hed Rewier, men det var ikke en læge, der fungerede dernede, men en cykelsmed, der intet kunne og heller ikke havde lægemidler. Imellem fangerne var der én, der havde været tysk amtslæge. Han rådede os fra at spise margarinen, fordi det kunne være farligt. Jeg rørte det

aldrig, selv om vi sultede. Jeg spiste bog. Når vi gik ude i skoven og arbejdede, spiste vi bog og bøgeblade, for det fyldte i maven, men er du tosset, hvor fik jeg ondt i maven. Man kan overleve meget.

Blev man for langhåret, kunne man risikere at blive klippet skaldet. Der var en russer, der klippede os for en cigaret - det var temmelig dyrt. Han klipper mig så, men da jeg kommer tilbage igen, har jeg det temmelig skidt. Jeg havde så ondt i halsen, at jeg ikke kunne være nogen steder, så var der nogle af de andre fanger der sagde:

“Hva’, Aasvang er du dårlig?”

“Nej, der er ikke noget i vejen”.

“Prøv lige at drikke noget vand”.

“Nej, jeg er ikke tørstig”.

De fik mig til at prøve at drikke vand, men jeg kunne ikke få det ned. Man blev så let smittet med noget, fordi vi lå 6-7 mand ved siden af hinanden, men så kom vi op på at være 10 og måtte ligge skiftevis med hoved og fødder.

Om aftenen blev vi talt op, lige når vi havde fået øst vores kålrabisuppe op, så skulle man stå ret, jeg har stået der i 5 timer, og det regnede, det regnede altid dernede. Vi var vel 30-40.000 mennesker, og vi stod i kolonner på 5 og 5. Når vi stod der, så kikkede vi tit på stjernerne og tænkte: “Det er mærkeligt, derhjemme står de måske og ser på den samme stjerne”.

Vi turde kun hviske til hinanden, for vi vidste ikke, hvornår sol-

daten kom forbi. Dem, der stod foran skulle stå rigtig ret, så det måtte vi skiftes til, når soldaten ikke så det. Vi stod og gav hinanden regnestykker, rebuser, gåder og alt muligt.

En af mine kammerater, "Bageren", var gift med en rigtig godte. Han var spændt på, hvad hun lavede, og bange for at det ikke holdt, når han var væk. Men det holdt, og de er gift den dag i dag.

Vi spekulerede selvfølgelig på, hvordan vores koner havde det. Jeg fik aldrig et brev eller en pakke hjemmefra, fordi jeg stod opført som pladsforvalter, så når der kom brev eller pakke til murer Aasvang eller politibetjent Aasvang, så kunne tyskerne ikke finde ud af, at det var mig.

Der opstod et meget nært forhold mellem Bageren, Smukke Hansen og mig, og når de fik breve, fik jeg lov til at læse dem. Når vi skulle skrive hjem, måtte vi kun skrive på tysk. Jeg kunne kun skrive: Jeg har det godt, send mig noget varmt tøj. Jeg har brevene endnu.

Da de opdagede, at jeg var syg, blev jeg sendt på sygeafdelingen. Der lå vi kun 3-4 mand i hver seng, så der kunne vi ligge stille og roligt. Vi var meget syge. Da jeg havde ligget der 2-3 dage, blev jeg endnu mere syg og mit hoved blev simpelthen så stort, at du tror det er løgn. Jeg havde fået noget, der hedder ansigtsrosen. Så kom jeg på Rewier. Mine øjne var blevet luk-

ket helt til, så jeg kunne kun se, når jeg åbnede dem med fingrene. Jeg kunne dårligt gå. Så kom jeg i koldt bad - med høj feber - og fik endnu højere feber. Cykelsmeden kom ind sammen med nogle andre, blandt dem en fransk professor - en rigtig læge. Han fik fat i en lygte, som han kom rødt papir om, så skulle jeg ligge og lyse mig selv med denne her røde lygte, så tit jeg var vågen.

Jeg var væk næsten hele tiden. Spise kunne jeg heller ikke. Så fik jeg noget havresuppe, jeg tror det var lavet af fuglefrø eller sådan noget. Det kunne jeg få en smule ned af, det smagte modbydeligt. Min feber steg, så en nat kom professoren, og de tog mig ud af køjen og pakkede mig ind i våde lagner, jeg var nøgen, og jeg kunne ikke få vejret. Jeg sloges med dem, for jeg troede, at de ville tage livet af mig, men jeg kunne ikke klare mig, og så gik jeg helt pist væk. Dagen efter havde jeg det bedre, feberen var faldet noget, og så kom professoren igen og så til mig. Den der rosen svandt lidt, og jeg kunne begynde at se ud af øjnene. Han sagde, at jeg skulle blive ved med at lyse, ellers ville jeg få nogle grusomme ar. Jeg har ikke nogen ar, måske lidt, men det er ikke noget.

Så kom jeg tilbage til barakken igen. Jeg sagde til de andre: "Jeg bor her". "Nej, det gør du sgu ikke", sagde de. Først da jeg sagde, at jeg var Aasvang, sagde de, at de kunne

kende mig. De var forbavsede over, at jeg talte dansk.

Smukke Hansen og jeg holdt meget sammen og arbejdede sammen, så vidt muligt vi kunne. Smukke blev også syg og kom på Rewieret. Jeg måtte ikke komme derind, de var vel bange for smitte. Endelig fik jeg lov, og da jeg kom derind, sagde Smukke: "Du må love mig at komme hver dag. Somme tider tager de nogle af dem, der er syge og smider dem ud mellem de døde, så du må komme hver dag og se efter om jeg er her. Jeg så én ude i dødebunken, der bevægede armen, men han var nok død i løbet af en halv dags tid alligevel". Det var barskt.

Da jeg lå i sygebarakken kom Smukke Hansen og spurgte, om der var noget jeg havde lyst til. "Jo, når nu du kommer i morgen, kan du så ikke tage en bajer og en agurk med?" "En bajer og en agurk?" "Ja, det er det eneste, jeg har lyst til". "Det var fandens", sagde han, og så gik han. Så kom han dagen efter. Han havde sgu ingen bajer og agurk med. Jeg blev edderrøjlemig skuffet. Det har vi tit grinet af.

På et vist tidspunkt får vi at vide, at vi skal hjem, og de hvide busser vil komme og hente os. Der var nordmænd dernede, nogle norske studenter, nogle barske fyre. Mens vi var i Buchenwalde, blev de sendt på udekommando, 500 mand. Da de kom tilbage igen, var de kun halvt så mange. De havde arbejdet så hårdt, og dem der ikke kunne,

var blevet slået ihjel på stedet. De var så udhungrede som bare fanden, og vi samlede sammen af den lille smule, vi havde af Røde Kors-pakker. Det fik de så, og vi havde et meget fint forhold til dem. De var barske, de bøjede sig ikke, de var modstandsfolk. Dem har jeg stor respekt for.

Vi havde fået at vide, at vi skulle hjem. Vi blev stillet op på appelpladsen. Jeg havde fået en ske til at spise med, men vi havde jo ikke nogen kniv, så jeg havde slebet skaftet, så det var lige så skarpt som en kniv. Den skar mig i låret. Jeg havde også noget at spise af og et tæppe, men da vi jo skulle hjem, gav jeg det hele væk.

Men goddaw du, vi skulle sgu ikke hjem. Så blev vi hentet og kom om bord på et tog igen, og så blev vi kørt til krigsfangelejr Stalag 56, hvor der var amerikanere, canadere og englændere. Vi kom om natten og kunne derfor ikke komme ind, så vi blev lejret ude i en skov, og det var så koldt, at du tror det er løgn, og der stod vi ude, for vi måtte ikke sidde ned, for så ville vi fryse ihjel, og vi var så trætte, at vi ikke kunne hænge sammen.

Vi kom så ind i lejren, og der blev tøjlet taget fra os og gasset. Men jeg havde to maggi-terninger gemt i tøjlet. Da vi fik tøjlet igen, så inviterede jeg Smukke Hansen og Bageren på suppe, men det var umuligt at få ned, fordi det havde fået gas.

Hvis vi lindede lidt på døren til

barakken om natten fordi vi skulle tisse, så skød vagterne med det samme langs døren. Vi havde så nogle store tønder, så kunne man sætte sig på kanten af dem. De blev fulde hver aften, og det skvulpede over på dem, der lå ved siden af. Det var et værre svineri.

Jeg havde jo givet mine ting væk og havde ikke noget at spise af, så jeg måtte tage maden i hænderne, men så fik vi lov til at gå ind til amerikanerne og tage nogle konservesdåser. Jeg fandt en god stor en, der var bare det uheldige, at der havde været konsistensfedt i den, jeg troede at jeg kunne vaske den af i sneen, men lige meget hvad jeg spiste, så smagte det af konsistensfedt. Vi fik kun kålrabisuppe. Det må være sundt, når man kan overleve på det.

Så kom vi til Leipzig, hvor vi boede på en stor danserrestaurant, vi var 300. Vi blev sendt ud at arbejde i byen, og jeg kom til at arbejde på en kirkegård. Der sultede vi også, men når der var blevet bombet, undersøgte vi kældrene for madvarer. Vi kom ned et sted, hvor der var mørkt ad helvede til. Så sagde jeg: "Her er edderrøjlemig mange kartofler hernede". Vi fandt nogle sække og bar kartoflerne hjem - det var rigtig mad - og så stjal vi nogle brædder og lavede bål og kogte kartoflerne, men de blev helt sorte, så vi kunne ikke spise dem. De havde været frosset, og fordi kælderen var blevet bombet, var de blevet kogt

af varmen - men det kunne ikke ses på dem.

Vi var meget på tæerne for at „organisere“, og en gang fandt jeg nogle havregryn. Jeg tænkte: "Den er god", og guffede en hel masse i mig. Så sagde de andre: "Hvad er det"? "Havregryn". "Hvad står der på dem"? Der stod Havreflogen. Så kom vi hjem i lejren. Jeg havde spist for meget af de der havregryn og gik og holdt mig.

Ved appellen var jeg kommet til at stå foran. Det var invalide værnemagtssoldater, der passede os, og også kommandanten var invalid - de var mere menneskelige. Pludselig skulle jeg kaste op, så jeg løb over gulvet og ud på toilettet - det var et meget stort toilet - så kastede jeg op i en stråle på flere meter. Ham kommandanten kom bag efter mig. "Mensch, Mensch", sagde han og sagde så, at jeg bare skulle gå hen og lægge mig - han var sådan en faderskikkelse for mig. Da det hele var kommet ud, var der ikke noget i vejen med mig, det var gær, jeg havde spist.

På kirkegården skulle vi grave en grav om dagen, men det kunne vi jo ikke. Vi var to mand om at grave sådan en grav. Vi havde en skabelon at grave efter, det var sand og meget nemt at grave i. Så foreslog jeg, at hver mand skulle grave en grav om dagen og have fri, når han havde gravet den. Og så kunne vi pludselig grave en grav på en time. Somme tider sad der

en sten i vejen, og så kunne kisten ikke komme ned. Det var civile tyskere, der blev begravet på den måde. De lå i krydsfinérkister, og somme tider kunne de have stået der i 3-4 dage, og bunden kunne være gået i stykker, og så stak der jo en arm udenfor, men vi bar dem bare hen til graven og sang den der "Mallebrok er død i krigen", og så røg de ned. Men vi var jo rå.

Når folk sad i kældrene og der blev bombet, var de brændt sammen til nogle få knogler, og de ankom i små kasser - ligesom reserverede - og vi fik samme betaling og mere frihed, når det var det arbejde.

Vi fik igen at vide, at vi skulle hjem, men det troede vi jo ikke på, det havde vi jo set en gang før. Vi skulle altid stille op en dag før vi kom afsted, det er længe at stå og glo ud i luften. Så kom der hvide busser, og så blev vi kørt til Neuengamme først og var der et stykke tid, og så kom Bernadotte ind sammen med den tyske kommandant, og vi lå oppe i køjerne. Så kom han hen og trykkede os i hånden og spurgte, hvordan vi havde det. Han lovede, at vi snart kom hjem og sagde, at vi skulle passe på os selv. Da han var gået, kom lejrkommandanten tilbage og råbte og skældte, fordi en samling lusede hæftlinge var blevet liggende oppe i køjen, mens de snakkede med prinsen.

Vi kom så derfra og til Frøslev.

Jeg led stadig af sygdommen fra Buchenwalde og blev mere og mere syg. Så en dag fik vi at vide, at vi skulle hjem. Vi kom på et tog, og toget "gik i stå" ved alle stationsbyer, og folk var nede på stationen og gav os cigaretter og alt muligt. Men jeg blev dårligere og dårligere. Da vi nåede Roskilde, kom der nogle op og sagde, at de havde ordnet mine papirer, og at jeg bare kunne stige af.

"Jeg skal ikke af her, jeg kan ikke engang gå".

Nej, men det skulle de nok ordne.

"Nu er jeg kommet så langt, så tager jeg det sidste stykke med også".

Krigen var jo ikke forbi endnu, og jeg ville med de andre og kørte videre til København.

Min kone og 26 Nielsens kone var cyklet ind til København - på dæk med korkpropper - for at få et glimt af os, men det lykkedes ikke. Min kone havde ikke hørt fra mig i et halvt år. Da vi skulle ombord på færgen til Sverige, var jeg så svag, at de måtte bære mig, og så kom vi til Rønneby Brunn på et sanatorium og fik hver sin seng. Vi kunne ikke engang falde i søvn.

Vi kunne ikke tåle at få fedt, så døde vi på stedet. Men vi fik en hel masse vitaminpiller. Vi havde det fint, men måtte ikke komme ud. Svenskerne kom og smed cigaretter ind til os, men mange af dem troede ikke på det der med kz-lejre

selv om vi sagde, at de jo kunne se hvordan vi så ud. Da de bad os smide vores tøj, fordi det skulle brændes, kunne de ikke få tøjet af os. Vi var jo fulde af lus, og de var vel bange for smitte, så de turde ikke røre ved os.

Vi var der 8-9 dage efter krigen sluttede, og svenskerne ville ikke lade os komme hjem, så lavede vi den aftale, at hvis vi ikke fik lov til at rejse, så gik vi selv, ligegyldigt om de ville skyde os. Nu ville vi hjem.

Så kom vi hjem og ind på hovedbanegården. Vi fik penge til at rejse for, men der gik ingen tog. Så ringede jeg til jordemoderen heroppe og spurgte, om ikke hun kunne få en vognmand til at hente mig. Hun arrangerede, at der kom en lastvogn, og vi tog så 10-12 stykker af sted.

Da vi kom ud på Strandvejen blev vi stoppet, fordi vagten troede, at vi var tilfangetagne hipo'er. Vi blev bedt om at passe på nogle fan-

ger, der var stavlet op mod en mur, og vagten kom hen og råbte: "Nu skal I bare røre jer den mindste smule, det her er kz-fanger, og de har hver en pistol, så det vil være en ren fornøjelse for dem at skyde jer, så I skal bare røre jer".

Og jeg stod der med kanonen oppe i nakken på en gammel mand. Han sagde: "Du må ikke skyde". "Du skal ikke være bange", sagde jeg, "jeg skyder sgu ikke nogen". Han var frygtelig bange. Det var væmmeligt.

I Sverige havde vi jo fået lidt sul på kroppen igen, så min kone blev helt forbavset over, at det ikke var et skelet, der vendte hjem. Men jeg var meget svækket. Jeg var hverken til fugl eller fisk. Det varede længe, inden jeg kom mig og blev rigtig menneske igen.

Kilder: Redigeret udskrift af John Macos interview med Poul Aasvang, febr. 1995.

Erindringer fra besættelsen

Af Inger Frandsen

I ethvert menneskes liv forekommer der begivenhedsrige hændelser, som man på et senere tidspunkt i livet altid vil mindes. Det er oftest - og heldigvis - de glædelige oplevelser, der vil stå i centrum, men for mange af os er det de triste og sørgelige hændelser, der ofte trænger sig på. Os, der er så gamle, at vi oplevede og kan huske den 9. april 1940, dagen hvor Danmark blev besat af tyskerne.

Jeg havde ved årsskiftet 1939/40 påbegyndt en kontor- og forretningsuddannelse hos installatør Ilsøe på Torpenvej i Humlebæk. Dengang var det helt naturligt, at man - ud over den egentlige uddannelse - deltog i det, man kaldte forefaldende arbejde.

Tirsdag d. 9. april var det vaske-dag, og om formiddagen, da vi var i færd med at hænge tøjet ud til tørring, lød der en øredøvende larm, og vi så de store, lavtflyvende, tyske, gråmalede bombemaskiner med nationalitetsmærket - det sorte kors malet på siderne. Der blev nedkastet mængder af flyveblade, det såkaldte: OPROP! Til danske soldater og Danmarks folk. I teksten hed det blandt andet, at tyskernes tilstedeværelse var en garanti for, at vi ikke blev besat af England. Det var også en opfor-

dring til at fortsætte dagligdagen med en forsikring om, at landets sikkerhed mod engelske overgreb sørgede nu den tyske hær og flåde for. Underskriveren var den tyske kommandør Kaupich.

Jeg vil aldrig glemme den dag og synet af de store, tunge maskiner, der i lav højde fløj over Humlebæk. Senere på dagen rygtedes det, at tidligt om morgenen havde tyskerne overskredet grænsen. Danmark var besat af tyskerne. Vi var blevet taget på sengen, som det hedder. Vi var med andre ord i tyskernes vold - og det kom vi mere og mere til at mærke, som årene gik.

Det første, vi kom til at mærke, var mørklægningen. Allerede 9. april om aftenen blev der beordret total mørklægning fra samme aften. Al gadebelysning blev slukket eller stærkt afskærmet, og lygter på køretøjer, biler og cykler måtte kun give lys gennem en smal sprække. De sorte rullegardiner for vinduerne og 5 watt-pærerne i lamperne husker vi nok bedst.

Jeg var meget ung, da besættelsen fandt sted, og jeg havde svært ved at opfatte, hvad det kunne betyde for mig, men det kom jeg snart til at mærke.

Under min elevtid skulle jeg gå

på handelsskole i tilsvarende 4 år. Skolen lå i Helsingør, og undervisningen foregik dengang om aftenen. Transporten til og fra Helsingør foregik med tog. Det var den eneste mulighed, vi havde, og rejsen fra Humlebæk til Helsingør foregik da også nogenlunde planmæssigt. Vi havde fået besked af skolens rektor om altid at færdes i flok til og fra skolen på grund af de mange tyske soldaters tilstedeværelse i Helsingør.

Når vi skulle hjem om aftenen, løb vi derfor hånd i hånd i kæde den lange vej fra Rønnebær allé til Helsingør station for at nå toget hjem. Det var lidt af et pres, fordi det var det sidste tog om aftenen, der kørte sydpå fra Helsingør.

At det var ekstremt kolde vintre under krigen, gjorde det ikke lettere. Vi blev ofte antastet af tyske soldater i Bramstræde ud for hotel Skandia på den ene side og café Strandborg på den anden side. Vi havde tit opfattelsen af, at de stod og ventede på os, og at de forsøgte at spærre vejen for os, men heldigvis slap vi altid fri af dem. Vi var altid flest piger - men der var da som regel 3-4 drenge med os.

Jeg kan huske meget tydeligt, at jeg og mine skolekammerater havde ét tidspunkt, vi satsede på at skulle være hjemme. Det var når sangen Lili Marleen hver eneste aften lød i radioen. Det var vist oprindeligt en tysk sang, men under krigen blev den meget populær,

måske endda mest hos de allierede tropper. Sangerinden Lale Anderson blev verdensberømt med den sang. Jeg elskede den sang, den blev for mig et slags symbol under krigen.

Jeg er født og opvokset i Humlebæk, hvor min mor og far havde et dejligt hus, Pamela, på Torpenvej. Min mor var fra Island, hvor min fars familie havde boet i mange år. Min far havde bådebyggeri på Sletten havn.

Som ung i krigsårene var der nok mange ting, man savnede - uden måske rigtig at vide hvad? Det var nok mest samværet med andre unge. Mørklægningen gjorde det næsten umuligt at færdes efter mørkets frembrud. Det kunne til tider endda være livsfarligt. Der-til kom, at fornøjelser var der ikke mange af, og pengene var små. Tilværelsen føltes nok så triviell.

Jeg kan ikke erindre, at vi på nogen måde led nød i disse år, men som tiden gik, blev mange ting - også dagligvarer - sværere og sværere at skaffe. Der blev i større omfang udstedt rationeringsmærker. Allerede før besættelsen var kaffe, te, kakao og sukker rationeret. Margarine rationeredes i april 1940, brød og mel i september og smør i november samme år. Tobaksvarer var ikke til at skaffe. Snart gjaldt det også tekstiler eller stof til alle formål samt fodtøj. Jeg kan huske, at jeg havde sko lavet af fiskeskind.

Forfatterens legitimationskort

Der opstod sortbørshandel, hvor folk byttede eller ligefrem handlede med rationeringsmærker, som ofte var stjålet. Lykken var som ung at eje rigtige lærredslagener - af dem kunne man få syet en cotton-coat, der var højeste mode.

Det var som sagt ekstremt kolde vintre under krigen, derfor var det svært for mange, at der samtidig var stor brændselsmangel. At fryse var nok det værste. Dengang fyrede man mest med kul og koks. Importvarer som hurtigt slap op. Man samlede brænde i skoven, ja, stort set alt, hvad der kunne brænde, blev puttet i kakkelovnen. Tørveproduktionen i Jylland blev genoptaget. Tørvene var ikke altid 1. klasse, og de mange centralvarmefyr

og navnlig kakkeloven var slet ikke indrettet til brændsel af den type. Jeg kan huske, at man ind imellem fik tørvene leveret i store klumper, der indeholdt så meget vand, at det skabte problemer med løbesod, som var til stor gene.

Kaffen var jo forlængst rationeret og til sidst umulig at købe. Man havde kaffeerstatning, der blev drøjet med kaffetilsætning Rich's og Danmark. Man kunne frembringe en drik, der måske mindede om kaffe, men mere lignede løbesod - ja, så kaldte man det ironisk nok: løbesod.

Opfindsomheden, hvad angik det daglige middagsmåltid, kom på prøve i disse år. Min mor var som sagt fra Island, hvor fisken altid har været en væsentlig del af den daglige kost, og eftersom min far på bådeværkstedet ofte - som betaling for en mindre reparation - fik betaling i form af en spandfuld fisk (varierende efter årstiden) - ja, så var der i mit hjem ofte fisk på middagsbordet.

En stor torsk kunne strække til 4 måltider: rygfileten blev skåret ud som bøf og serveret med bløde løg og brun sovs. Mellemstykket blev kogt sammen med rogn og lever. Halestykket blev til frikadeller og bugstykkerne blev saltet og senere anvendt til plukfisk.

En grøddag var meget almindelig mindst én gang om ugen. Det var oftest byggryn kogt på vand og med mælk til. Hvis der ikke blev

spist op, blev det serveret dagen efter, stegt på panden med sukker eller sirup på.

Kål-rabi, selleri og rødbede-bøf tillavet med bløde løg og brun sovs var også retter, man ofte tyede til.

Der var ikke nogen egentlig rationering af kød og flæsk, derimod havde man købekort, hvor slagteren noterede husstandens køb. Det var især ved højtiderne og engang imellem om søndagen, at flæske- eller oksesteg kom på bordet.

En anden ting - det var dengang helt almindeligt, at man fik 2 retter til middag.

Hvis dagligdagen ellers fungerede er det vist en meget præcis beskrivelse af de nære problemer for husmoderen i de fleste hjem.

Oprettelsen af Kystpolitiet/Kystbevogtningen i 1942 med station på Krogerup medførte, at et stort antal unge politifolk selvsagt også blev en del af ungdommen i Humlebæk. Der var nye kavalerer, når der en sjælden gang var bal på Sletten kro eller Hotel Gylfe. Mange af de unge politifolk, der kom fra alle dele af landet, kom ofte i mit hjem. Min far kendte dem fra sit virke på Sletten havn.

Jeg blev udlært i januar 1944 og havde bestået handelsskoleeksamen. Jeg var blevet 4 år ældre. Jeg lærte én af de unge politifolk at kende særlig godt, så godt at vi blev ringforlovede samtidig med, at jeg blev udlært. Hans navn var Sigurd

Frandsen. Han var fra Vejle og op rindeligt uddannet i tekstilbranchen, men på grund af arbejdsløshed søgte han og kom ind til politiet. Det skulle senere vise sig at blive hans skæbne.

Det danske politi var på mange måder forberedt på, at noget skulle ske, men da dagen 19. september 1944 oprandt, og tyskerne i ly af en falsk luftalarm indledte aktionen mod politiet, kom det alligevel som en overraskelse. Den 14. august 1944 var min mand stationeret på Jagtvejens politistation i København, og den skæbnesvangre dag havde han vagt sammen med andre kolleger uden for Dagmarhus, hvor der om formiddagen var møde med SS-chef Pancke og den øverste danske politiledelse. Alle blev arresteret, og min mand var således blandt de første, der blev taget.

Aktionen, der ud over København foregik i de fleste større provinsbyer, kostede henved 2000 politifolk friheden. De tilfangetagne politifolk blev samlet og transporteret på åbne lastvognslad til Frihavnen i København, hvor de bevogtet af tyske soldater og danske håndlangere blev ført om bord på skibet Cometa, som var til ombygning hos B&W med troppetransport for øje. Politifolkene blev efter at være frataget alle personlige ejendele stuvet sammen i nederste lastrum, og om natten afsejlede skibet.

Der var mange gætterier om, hvad rejsens mål kunne være, men henunder aften den 20. september, efter mere end ét døgn's sejlads i det minefyldte farvand, ankrede skibet op ud for Travemünde, hvor skibet skulle ligge for anker til næste dag. Hvad der videre skulle ske, blev ikke omtalt.

Skibet sejlede næste dag til Lübeck havn, og den videre transport foregik med tog - i kreaturvogne - til koncentrationslejren Neuengamme, der lå på et øde sted på Lüneburger Heide. Der var ingen station, kun et trinbræt. Den sidste del af turen skete til fods. Udmattelse, sult og træthed prægede politifolkene, da de ankom til lejren. Efter et kort ophold i denne lejr blev de ført videre til koncentrationslejren Buchenwalde ved Weimar.

De politifolk - 7-8000 - der ikke blev arresteret, gik øjeblikkelig "under jorden", og mange etablerede sig aktivt i modstandsbevægelsen. Der var flere "undvegne" politifolk, der søgte tilflugt i mit hjem, hvad jeg nok ikke havde den rette forståelse for, når min mand var fange i Tyskland. Hans og de andre politifolks skæbne vidste vi intet om.

Min mands politiuniformer var opbevaret i mit hjem, og det var blevet opdaget af tyske soldater ved en husundersøgelse. Derfor var der med mellemrum razzia, men det skete heldigvis aldrig, når politifol-

kene var til stede. Der var to af dem, der boede hos os i længere tid. De havde fået kontakt med et bogforlag og udgav sig som bogsælgere. De havde store tasker til bøger, men jeg er i dag sikker på, at taskens indhold ikke var bøger.

Fra Røde Kors side havde man fået i stand, at der blev sendt pakker med mad og tøj til de danske fanger i koncentrationslejrene. I forbindelse med den organiserede pakketransport blev der også givet tilladelse til brevveksling. At brevene var underkastet en streng censur var selvklaart, men at vide at kunne genkende skriften var dog et livstegn.

Endelig skete der noget glædeligt! Den svenske greve Folke Bernadotte, der var næstformand i Svensk Røde Kors, får til opgave at indlede forhandlinger med SS-chefen Heinrich Himmler, der var den øverste myndighed for koncentrationslejrene, med henblik på at hente alle danske og norske fanger til Sverige. Det afvises i 1. omgang, men så går man med til, at fangerne samles i Neuengamme under tilsyn af Svensk Røde Kors.

Grev Bernadotte førte stadig forhandlinger med tyskerne om frigivelse af koncentrationslejr-fangerne, og ved det sidste møde i Lübeck d. 24. april 1945 gav Himmler endelig tilladelse til at bringe alle danske og nordmænd hjem.

I mellemtiden havde man herhjemme organiseret mere end 100

danske rutebiler, alle hvidmalede og bærende Røde Kors-mærket til at assistere de svenske busser under hjemtransporten. På deres tur gennem Danmark hilstes de hvidmalede busser med begejstring og bevægelse på bedste danske vis. De første transporter gik til Sverige. Krigen var jo ikke slut endnu.

Min mand var med en transport, der kom til Danmark den 4. maj. Transporten nåede aldrig til Sverige. Efter forhandlinger i relation til rygterne om tyskernes kapitulaton blev alle "fangerne løsladt" i Frihavnen, hvor de blev modtaget af en jublende glad menneskemængde. Dette øjeblik husker jeg meget tydeligt.

Vognmand Hans Kildegaard i Humlebæk havde givet mig et løfte

om, at når dagen kom, så skulle han hente Frandsen hjem. Det løfte blev holdt. Kildegaard var med i Frihavnen, og min mand blev kørt standsmæssigt til Humlebæk.

Det er meget svært at beskrive enkeltheder omkring den begivenhedsrige dag. Jeg husker, at de hjemkomne havde noget mærkeligt tøj på. Min mand havde en gammel stortrøje på og en fransk baskehue. Han havde også sin forlovelsesring med hjem. Den havde han gemt i munden, fortalte han.

Min mand, der før var sund og rask, og hvor sport optog meget af hans fritid, havde efter opholdet i koncentrationslejrene lange og svære sygdomsperioder.

Han døde d. 24. december 1964, 43 år gammel.

Lokale kunstnere

Gunnar Westman (1915-85)

„Hverdagskunst - verdenskunst“. Sådan kan man kort beskrive billedhuggeren Gunnar Westmans skulpturer, der i dag pryder mange bytorve, institutioner og sågar en storebæltsfærges legerum. I Tivoli har børnene siden 1964 kunnet tumle sig i hans festlige legeskulpturer, skabt til at kravle på, gynge i og rutsche ned af.

Nogle af hans brugsskulpturer er blevet folkeeje. Det gælder støbejernskatten, der fungerer som grillovn, og ikke mindst dørhammeren i skikkelse af en sort spætte.

Også i Fredensborg-Humlebæk kommune kan man finde nogle af hans karakteristiske skulpturer. Ældst er „Siddende dreng“ på plænen foran rådhuset. Den er udført i 1947. Men først i december 1951 købte sognerådet figuren af den ludfattige kunstner for en slik. Den historie har forfatteren georgjedde skildret i Politikens kronik 30.8.1952, og det er artig læsning!

Gunnar Westman var søn af kunstmaleren Emil W., uddannet som sølvsmed, men gik på Kunstakademiets billedhuggerskole

„Orm og tyr“ på Krogerup Højskole

1938-42. Her traf han den tysk-fødte grafiker Karen Eppenstein, som han giftede sig med i 1942. De måtte flygte til Sverige under besættelsen på grund af hendes jødiske afstamning. Efter krigen bosatte de sig i København, men i 1947 kom de til Fredensborg. De boede først på Asminderødgade 32, og i 1955 flyttede de til huset på Hillerødvej 55 i Fredensborg, hvor mange af GW's monumentale skulpturer er blevet til.

Karen Westman døde i 1970, og på hendes gravsted i Grønholt står GW's relief "Etagesengen" (1949 ff.). På kirkegården finder man også hans skulptur "Baskende gås" (1968).

Et af hans hovedværker er den monumentale brøndskulptur "Orm og tyr" (1963) udført i rødbrune kakler. Den står lidt indelukket i Krogerup Højskoles atriumgård og kunne nok fortjene en mere "åben" placering.

På to af vore skoler finder man også GW's skulpturer i kopier, som

oprindeligt er udført til andre steder. Den store "Sneugle" (1968) i boligbebyggelsen Bispeparken, Kbh. har en lillesøster på Fredensborg skole, opstillet i 1976 som forældreforeningens gave ved skolens 70 års fødselsdag. Og "Fårebrønden" (1977) på Endrupskolen har to panderter: én på Maglehøjskolen i Ølstykke og én på torvet i Hyldespjældet, Albertslund.

Gunnar Westmans fabulerende, hverdagsagtige skulpturer tangerede det umulige. Ved hovedindgangen til rådhuset i Fredensborg møder man en cementfigur af ham selv i brusebad!

Efter hans 2. kone, maleren Agnes Schüleins død i 1988 købte Albertslund kommune 80 af GW's mindre skulpturer og skitser. De står endnu i depot i Kongsholmscentret og venter på en mere permanent anbringelse. De fortjener en festlig ramme, hvor børn og voksne kan komme i kontakt med den jordnære, glade kunst!

Ernst Tursø

Gunnar Westman i sit hjem

Vejnavne

Christopher Boecks Vej

hed oprindeligt Gartnerstræde. Den løb fra Jernbanegade ned til Gartnerjorden, men i 1936 omdøbte sognerådet efter forslag fra en gruppe borgere vejen til dens nuværende navn, som kan være noget besværligt at stave. Senere - i 1994 - blev vejen forlænget i forbindelse med byggeriet på Gartnerjorden, så den nu munder ud i hovedvej A6.

Men navnet stammer selvfølgelig fra personen Christopher Boeck, som levede fra 1850 til 1932. Han var cand.teol. og virkede i mange år som lærer i København, blev professor og er mest kendt som forfatter. I 1911 slog han sig ned i Fredensborg i et hus, som lå i det daværende Gartnerstræde; huset er nedrevet for mange år siden.

Selv om hans bøger næppe læses meget i dag, er hans forfatterkab ret omfattende, og flere af hans bøger er oversat til svensk. Han opholdt sig også en tid i Värmland.

Hans succesroman er "Unge Hjerter". Endvidere kan nævnes "Livsmød", "Arvingen til Skjoldnæs", "Fruen til Ravnsbygaard" og "Raadhusklækkerne". Hans satiriske skuespil "Et Middagsselskab" blev opført på Det kongelige Teater i 1888.

Han var begejstret for Fredensborg og tog del i livet i byen og tog gerne en passiar med byens borgere. Det siges også, at kongen besøgte ham hvert år under sit ophold på Fredensborg Slot.

Christopher Boeck ved sit Arbejdsbord i Fredensborg.

Hoftegraf Elfer, Eneret.

Straks efter sin flytning hertil skrev han et hyldestdigt til byen, hvor et af versene lyder:

*Hvide Slot bag grønne Kroner
stolte Park ved Søens Bred
i din stille Løvsal toner
Sang, som skænker Sjælen Fred.
Hvor i Verden end vi drage
med vor Glæde med vor Sorg,
ofte længes vi tilbage
dog til dig, vort Fredensborg.*

I anledning af hans 60-års dag be-

skriver tidsskriftet Krig og Fred ham således: "Han hører ikke til de Forfattere, der gaar meget i Dybden og sætter stærke Tanker i Bevægelse, men han er en elskværdig og fornøjelig Forfatter, der har set sig meget omkring og forstaar at gengive, hvad han har set med Sympati og lun Satire".

De fleste af hans bøger findes på vort bibliotek.

Leif David Nielsen

Hal Kochs vej

En vigtig person med tilknytning til Krogerup var Hal Koch født 6. maj 1904.

Han var professor, dr.theol. og kirkehistoriker og havde fra sine forældre arvet en varm social interesse og lyst til at debattere.

I sin egenskab af formand for Dansk Ungdomssamvirke, som blev dannet under besættelsen og som initiativtager til grundlæggelsen af en højskole på Krogerup, var det naturligt, at han blev den første forstander i 1946.

Hal Koch blev et begreb i den offentlige debat om bl.a. demokrati i efterkrigsårene, og han fik stor indflydelse på mange unge dengang.

Om hans karaktertræk kan bl.a. siges, at han havde en akademisk, kultiveret fremtræden, og at hans foredrag var ordrige og lidt langtrukne, men alle fandt ham fascinerende p.g.a. hans stærke per-

sonlige udstråling.

Hal Kochs intentioner med højskolen var at uddanne eleverne til samfundsforståelse og politisk ansvarsfølelse.

Dette mislykkedes desværre delvist, og højskolen blev angrebet for at bryde med Grundtvigs ideer.

Angrebene sled på Hal Koch, og i 1956 forlod han højskolen i bitterhed. Han døde 10. august 1963.

Elisabeth Andersen

*Hal Koch
gengivet i
Blæksprutten
1946*

ISSN 0902-0640